

הרב יוסף כהן

סופר סת"ם ומו"צ בעניני סת"ם
וראש השוחטים בבד"ץ ישא ברכה
ירושלים

כ"פ אחת

במאמר זה יתבאר באופן מפתיע כי לא רק במסורת ספרד, אלא
אף במסורת אשכנז, היו נוהגים לכתוב את הכ"ף הפשוטה רבועה
כדל"ת אה"ח 1234567

אות כף פשוטה

צורתה ך יש עושים ך

דרך עשייתה:

הארצות הסופרים המובהקים, ובארצות
המערב, לעשות כל הכפין שלהם כך, ולא חשו
לסברת האומרים שתהא עגולה". ובשו"ת
'מגיד מראשית' (ח"ב סי' א') תשובה למהר"ם
בן חביב, כתב: "וחכם אחד רצה לפסול
התפילין שנתפשטו בעולם מהרב האלהי רב
קאלבריש וצוק"ל, שכל הכפין שלו הן בזוית",
(וכבר ידוע כי רב קאלבריש הוא ר' יוסף

1) נגיעה. 2) משיכת הגג, מרים את
הקולמוס. 3) חוזר אל אותו מקום שבו הרים
את ידו (היינו הקצה הימני של הגג), ומשם
מושך את הרגל בקו ישר למטה, שעל ידי כן
יעשה זוית ממש, כמו שנתבאר בצורת אות
ב'.

אוצר החכמה

(1) (2) (3)

ך

א. א.

ויטאל, אבי המהר"י, שהמגיד אמר למרן כי
חצי העולם מתקיים בזכותו ע"י התפילין
הכשרים שכותב, (קול יעקב סי' ל"ב אות
קט"ו בשם שה"ג). ובשו"ת 'אהלי יעקב'
למהריק"ש (סימן קי"ג) כתב: ומעיד אני לפני
בורא עולם שיש אצלי בביתי ס"ת כתיבת יד
הרב הגדול מהר"ר לוי בן חביב שכתב
לעצמו וכו', וכל הכפין הארוכות שם גגן
מרובע בזוית נקריית נקודה יוצאת משטרי הגג
של הכ"ף הארוכה, (והביאו בשו"ת דרכי נועם
סימן א'). וכן בספר 'מלאכת הסופר' למהר"ם
זאברה (עמ' מ"ב): "והעולם עושים הכ"פ
מרובעת למעלה בקרן מאחוריה כמין דל"ת".
ובכנה"ג בהגה"ט סימן ל"ו הביא דברי
המהר"ם גלאנטי דלעיל, וכתב עוד בשמו

צורתה בזוית, כמש"כ מהר"ם גלאנטי
בתשו' (סימן קכ"ד) "והנה העידו אנשים ת"ח
כשרים וספרי דווקני, כי כל הס"ת וכל
התפילין כולם הכ"פ בלי עיגול, בכל עיר
שאלוניקי כי היא עיר ואם בישראל, ופה
בארץ הצבי כל הספרים והתפילין כך נוהגים,
ושאלתי פי כולם והעידו שכולם נוהגים
לכתוב כך, וכן הסכימו כל הת"ח שבעיר".
ואף הרב השואל שם שהוא ר' שלמה הנרבוני
שהיה מחכמי חברון, מביא מדברי הרב
סלמאן בן אוחנא ד"ל: "וכבר נהגו באלו

מארצות המערב, כי הוא זה הרב הגדול עיר וקדיש מהר"ר סלימאן בן אוחנא זצ"ל מגורי האר"י זיע"א, ותחילה בארץ היה מעובי' מראכיש' ועלה אל פאס, תלמיד איש האלקים האר"י זיע"א, והוא המאזין ומעיד בנו שכך כותבים בארצות המערב בשוה ולא בעיגול".

ובספר עזרת נשים למהרמב"ח (בשמות אנשים דף פ"ד ע"א ד"ה סלימאן) כתב: "וכן היה לפנינו גדול אחד בצפת ת"ו שהיה סופר מובהק של תפילין, וכותבם בקדושה ובטהרה, ותפילין שלו מפורסמים פה אתנו בא"י, והיה שם הרב סלימאן אוחנא, וכן תמצא שם הרב חתום עם רבני צפת בהקדמת **ספב' באב שבבצ' עכ"ל**.

והרב חיד"א בספרו מעגל טוב (השלם) עמ' 10 כתב וז"ל: "אייר 23 יום ד' מפאדובה נסענו, ובאמצע הדרך בקשתי כיס התפילין ואיננו, ונצטערתי מאד, כי מלבד שהיתה מלאה ספרים יקרי ערך, עוד בה תפילין של רש"י כתובים באצבע הרה"ג תלמיד האר"י"ל מוהר"ר סלמאן, ומוהר"ח ז"ל בספר 'מגיד מראשית' היה מונה שבחן, וברוך שם כבודו אשר לא עזב חסדו, ורוח לבשה את הויטורינו וירכב על סוס אחד, ורך לאחוריו יותר ממיל, הולך ושואל כל עובר דרך, ושם נאמר כי ראו ציד אחד כאשר ירים מוציא את ידו המלאה בכיס גדול וילך למסעיו, פשפש וליו מצא, ויכירה ויאמר צדקה ממני, ואיש ליו יצילנה מיד ציד הרמאי והביא הכל בשלימות, תליית", עכ"ל הרחיד"א. ועיין לו עוד בשה"ג בערכו כמה מעלות טובות, עיי"ש.

ובארץ חיים סתהון (יו"ד סי' רע"ה) כתב: "וקצת שבחי מהר"ס אוחנא הנו"ל, עיין בשו"ת מהריט"ץ (סימן הנ"ז וסימן רע"ח), ובתשו' מורינו מהרמ"ג (סימן קכ"ד), ובאר שבע' עמ"ס כריתות דף ל"ד, ותשובות 'מגיד מראשית' (ח"ב סי' א'), ו'אדמת קודש' (ח"א סי' ס"ד), 'עזרת נשים' בשמות אנשים אות ס' (דף פ"ד ע"א), 'שם הגדולים' מער' גדולים (אות ס' סי' א'), וחידושים רבים מהרב ז"ל

"שבספר 'מכתב אלקים' כת"י מהרב יהודה צרפתי שהיה בספרד קודם הגירוש, כתב: שאין לעגל הכ"פ כי אם רבועה כדלי"ת". ובשו"ת ויאמר יצחק' (או"ח סי' ט"ז) כתב הרב השואל, "המנהג הפשוט בכל המערב שכל הסופרים אשר שמענו ונדעם שמו אותך בגג ישר בדמות דלי"ת". וכתב עוד: "גם זיכנו ה' ויאר לנו האי ספרא דבי רב מהר"ר עזריה פיג'ו, (בעל 'גידולי תרומה') אשר שם אותך בגג מרובע כדלי"ת". ובתשובת המהר"י בן וואליד: "דקדקתי באיזה דפים על ספרי הרב מהר"ם זאברו, ורוב הכפין הפשוטות הן הנה בזוית, ויש מהן שהן בשורה שוה, ואינם בזוית כדלי"ת, ולא עגולות, וכן מצאתי בהרבה ספרים קדמונים, ובספרים שנותבים בזה"ו במערב" עכ"ל.

ב.

ודע כי השאלה במהר"ם גלאנטי ובמהריק"ש נשלחו ע"י אותו שואל, הוא הר"ש הנרכוני אשר קרא ערער על הסופר שהיה אז בצפת ואת שמו לא הגיד, אך כינהו: "החכם השלם החסיד הרבה ענותיה, שהוא דן לכל אדם לכף זכות, ואפי' שביזוהו אינו מחרף ואינו מגדף, חכם מופלג בזקנה ובשיבה, שלא דבר מטוב ועד רע, זהו החכם השלם החסיד הסופר המנובטק, כותב תפילין בכונות אלקיות בקדושה, חסיד, ענותן כהלל, אין גומרין עליו את ההלל, סופר מהיר, שיצאו מתחת ידו יותר מאלף זוגות של תפילין, וכל הכפ"ין הפשוטות ממעל כמו דלי"ת", עכ"ל, ואת שמו לא הגיד מי הוא זה אשר כה התעקש שלא לשנות מהמסורה אף ש'ביזוהו'.

ובספר קורא הדורות (דל"ח ע"ד) כתב: "והרב סלימאן אבו חנה, מקובל גדול וחסיד, והיה כותב תפילין בקדושה, ובכוונה גדולה, ונוכר בסוף ספר תשובות הר"ם גלאנטי ע"ש", עכ"ל. וכ"כ הרב השואל בשו"ת ויאמר יצחק הנ"ל: "לא נעלם שאותו צדיק, ספרא רבה, וסהדא רבה, מר ניהו רבא, רב ועצום ממנו,

הבי"ת לצד ימין עגולה בלא זווית, ולכ"פ עושים שמה זווית", עכ"ל. ואף בתקון תפילין בצורת אות ד' כתב: "ויש לכתוב ראש הדל"ת ארוכה שלא תרמה לזי"ן, והרגל דק וקצר למטה ולא ארוך שלא תרמה ל-ך', כמו שעושים רוב העולם", עכ"ל, הרי שרוב העולם עושים הכ"פ בזווית כ-ד', אף שהוא עצמו ס"ל שיש לכתובה עגולה. ובכתרי אותיות תפילין לר' יהודה התסיד (עמ' ח'): "ואין להאריך גגו של כ"פ מפני שנראה כדל"ת" עכ"ל. ואף בהגהב"ש (הגהה ס"ה וס"ח) מודה בחצי פה "שכן עושים רוב העולם במחזורים, וקצת סופרים בתפילין ומזוזות", אלא שקורא להם "בורים", אבל באלפא ביתא (שהיה אחריו) מעיד שכן עושים 'רוב הסופרים האומנים', וכן בתקון תפילין שהיה לפניו כתב (בצורת אות ד') 'שכן עושים רוב העולם'.

[אוצר החכמה](#)

אה"ת 1224567

והט"ו ביו"ד סס"י רע"ג כתב: "ואני ראיתי עוד מעשה סופרים בורים, כשמגיע להם אות כ"פ בסוף השיטה, ויש להם עוד מקום פנוי קצת שא"א לכתוב תיבה אחרת, הם מושכים הכ"פ, וזה הוא פיסול גמור שהוא דל"ת ולא כ"י" עכ"ל, ולא כתב שהיא רי"ש, הרי שהיו עושים הכ"פ בזווית. והרמ"א בד"מ (סי' ל"ו או ח') על אות כ"פ כתב וז"ל: "ונהגו הסופרים לעשות לה כפיפות מרובע" עכ"ל, ובד"מ הארוך כתב בשם האגור שנהגו הסופרים לעשות הכפולות מרובע", עכ"ל. ובפמ"ג בא"א בפתחה לסי' ל"ב בצורת אות כ"פ כתב "תמיהני על הסופרים שעושים מרובע", עכ"ל, הרי שבזמנך עדיין הסופרים האשכנזים עשו מרובע, ולא כתב 'רוב', ולא 'קצת', ולא 'בורים', אלא כולם עשו מרובע. ובצמח צדק ליובאוויטש (או"ח סי' י"ח), ז"ל השאלה: "ראה ראיתי בכמה ס"ת ותפילין ומזוזות שהכפין פשוטים אינם עגולות, ויש בזה כמה פרטים, יש שהם חדין בזווית מבחוץ וגם מבפנים בזווית חדה, ויש שמבחוץ הם חדין בזווית ומבפנים הם בעיגול".

הובאו בספרי דבי רב למהר"ד פארוו על הספרי, וביעלי ברית אברם' על תנ"ך להרב יחסד לאברהם', עכ"ל.

ג.

עוד כתב בארץ חיים סתהון (סי' ל"ב סי"ח) בשם הפר"ח בליקוטיו, שכן הוא דעת מרן. ודלא כהר"י אסקנדרני שהביא הב"י, ע"ש. וכן יש להוכיח מדברי האריז"ל בע"ח שכתב בשער כ"ה (ח"ב ד"ד ע"ד) וז"ל: "וציור כ' יש בה דל"ת וא"ו, כי ארכה בשיעור כ' וזי"ן", עכ"ל, הרי שחלק עליון של הכ"פ הוא ציור דל"ת. וכן ראינו בספרי תורה מגדולי הדורות, הלא בספרתם, ס"ת שכתב הר"ן. וס"ת שכתב מהר"י אבוהב, וס"ת של הר' סלימאן בן אוחנא, הנמצאים בצפת. וס"ת של הר' עזריה פיגז הנמצא בגיבלטאר. וס"ת של ר' יוסף זרקא מגדולי רבני תוניס בזמן הרחיד"א, שכתב עליו: "ר' יוסף זרקא חכם וסופר וחסיד ונקי וצדיק, והוא יש לו כששים תלמידים ומהם חשובי המעינים" (מעגל טוב עמ' 57). וס"ת שכתב מהרלנ"ח בכתב ידו, (כמובא בשו"ת אהלי יעקב למהריק"ש סי' קי"ג). וס"ת של הרב נסים עטיה, מאר"צ שהיה סופר מובהק וכתבו על מצבתו שכתב למעלה משבעים ס"ת, כמובא בלקדושים אשר באר"ץ. וס"ת המיוחס לרבי עמרם בן דיואן. וס"ת המיוחס לר' יהודה הצרפתי. ועד אחרון, ס"ת המיוחס לבעל כה"ת, שכל הכפ"ן שבו בזווית. וספרי תורה שהובאו מתימן וממרוקו ומבבל ומתורכיה, והספרים שהובאו מהגירוש, ומאיטליה, כולם הכ"פ בזווית.

ד.

ואף האשכנזים בטרם אמצו לעצמם את צורת האותיות המובא בב"י, היו עושים כ"פ בזווית, כמ"ש"כ להדיא בהקדמה ל'אלפא ביתא' (הוא הא"ב הראשון והשני המובא בב"י סימן ל"ו ע"ש ברוך שאמר) וז"ל: "והרי רוב הסופרים האומנים כותבים אפילו בס"ת

והוא ממש דברי הר"י אסכנדרני.

ו.

אך זאת אעיר, כי הלכה זו שיש לעגל הכ"פ, כבר קדמוהו רבנן להגהב"ש, כמשי"כ מרן בב"י בדיבור הקודם, שכ"כ התרומה, והגהות, והאגור, ועוד קדם להם בזה הרא"ם בספר 'יראים' (וידוע שמרן אפשר שלא ראה את ספר 'יראים' כמשי"כ בכללים שבתחילת ספר ארץ חיים סתהון כלל ד'), וז"ל היראים (מצוה שצ"ט), 'וכל ך' שבתורה צריך לעשותה עגולה מאחוריה, ורגלה ארוכה, וטעמא, שאין חילוק בין כ"כ לכ"פ אלא כפיפותה ופשיטותה, הלכך צריך לכון הכ"פ כשתכוף רגלה שתהא מכוונת ככף כפופה, וכן פ"א כפופה, וצד"י כפופה, וכו', עכ"ל.

אך כל הראשונים דסברי הכי (שיש לעשות הפשוטה עגולה), לא אמרו שאם לא עשה כן פסולה, וזלתי הגהות ב"ש לבדו, וכבר אמרנו שלא חששו לסברתו, ולהיפך, מעידים כל האחרונים שנהגו לעשותה מרובע, ורבים תמחו על סברתו שקרא לפוסלה, ונדחה קראו לה, כמשי"כ לעיל מהמהרמ"ג, והר"ס בן אוחנא, שכתבו: "שחולקים כל העולם בענין זה עליהם, ובהיות כי אין לדין שורש בגמ' לית לן למיחש, וע"כ לא הביא מרן בשלחנו הטהור אלא מה שמעכב מדינא, שכל אות צריך להיות גולם אחד, ונקודה שעל הא' כמין יו"ד, וכו'". וכ"כ המהריק"ש בתשו' (סי' קי"ג) "שכל תפוצות ישראל סומכים על הגאונים, והרי"ף, והרמב"ם, והרמב"ן, והרשב"א, והרא"ש, והריטב"א, והר"ן, והריב"ש ועל תלמידיהן, ותלמידי תלמידיהן, שלא אמרו בצורת האותיות אלא שלא תדמה אות אחת לאחרת ממש, ולא על חצי אות כי אם על כללה, ובהא הוא דקפדינן לפי מנהג המקום, כמשי"כ הרא"ש בתשובה וכו'". גם הרב בעל הטורים זה דרכו, שכתב: "ואלו האותיות שצריך לדקדק בכתיבתן וכו', משמע דתו ליכא", שלא דבר שם אלא לענין

מכל זה נראה שאף האשכנזים בטרם אמצו לעצמם את כתב האלפא ביתא, היינו בזמן שכתבו בכתב ועליש, שהוא הכתב האשכנזי הקדום, (כמשי"כ במק"מ סימן רע"ד אות ל"ח, ובאות חיים ושלום (סי' ל"ו או ב')) כתבו כ"פ בזוית, וז"פ ומנכח.

אוצר החכמה

ה.

איברא, שכתב מרן בב"י (בסי' ל"ו) בא"ב השלישי וז"ל: "וכתב הר"י אסכנדרני, יש מי שכתב שאם כתב הכ"פ בזוית כמו ד' שהיא פסולה, ובתפילין ומוזוזות לא יועיל בה תיקון. כמו הדל"ת שכתבה במקום רי"ש, דתיקונם מקרי ח"ת" עכ"ל, ומרן בב"י לא העיר ע"ד הר"י אסכנדרני הנ"ל כלל, אלא הביא דבריו בסתם ללא חולק, וע"כ לכאורה דהכי ס"ל, גם לא פירש מי הוא היש מי שאומר שפסולה, (ובי'משנת אברהם' (סי' כ"ג אר' ס"ה) כתב שהוא החכם שלמה הנרבוני הנ"ל, ואינו נכון, כי שלמה הנרבוני שקיל וטרי בהדי מהר"ם גלאנטי, שהיה תלמידו של מרן, ובהדי מהריק"ש שהיה גם הוא בדור שאחרי מרן, שהרי מרן נח נפשיה בשנת של"ה, ומהריק"ש בשנת ש"ע, כמשי"כ החיד"א בשה"ג מע' גדולים (אות י' סי' רנ"ט), ולעומת זאת, הר"י אסכנדרני היה בדור שלפני מרן, שכ"כ הרדב"ז בסימן תקצ"ו על הר"י אסכנדרני: "ואני הכרתי את החכם הזה בצפת בהיותי בן י"ג שנה", והרדב"ז קשיש ממרן, ובילדותו גורש מספרד ובא לצפת, וכפי הנראה היה אז הר"י אסכנדרני זקן בא בימים, והוא (הר"י אסכנדרני), כותב על מי שלפניו "יש מי שאומר", ואיך יהיה זה הר"ש הנרבוני, אשר היה לפחות שתי דורות אחריו, וזו ודאי ברותא היא. והנלע"ד שזה היש מי שאומר הוא הגהות ב"ש, שכ"כ (בהגהה ס"ה) "ונראה לי לפי קצור דעתי, שאם כתב הכ"פ בזוית כמו ד' שהוא פסול, ולא יועיל תקון כלל, כי נקרא ח"ת, ודומה לו שאם היה כותב דל"ת במקום רי"ש, או שהיה כותב מ"פ וחבר אותה למטה, שאסור למחוק ולהפריד משום ח"ת", עכ"ל,

עגולה בלא זוית, דהא בזבחים (ס"א ע"ב) איתא, תנן התם כשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ארבע אמות מן הדרום וד' אמות מן המערב כמין גמא, ופירש רש"י "גימ"ל יתנית עשויה כמין כף פשוטה שלנו", ועיין בברטנורא ובתיו"ט מדות פ"ג, עכ"פ לפי רש"י שהוא צורת כ"פ, א"כ מוכרח דצורת כ"פ הוא מרובע למעלה ולא עגולה כעין רי"ש, דהא המזבח היה מרובע כמבואר בזבחים דף ס"ב, דק"ן, וכבש, ויסוד, ורבוע, מעכבין, כדכתיב 'רבוע יהיה המזבח', וע"כ מוכח מזה דצורת כ"פ היא כעין דל"ת במרובע וכו', דכיון דלא היה יכול (התנא) [רש"י] לדמות לאות אחרת, הוכרח לדמות לכ"פ, דהא לצורת דל"ת לא היה יכול לדמות משום דבדל"ת יוצא זוית הגג למעלה לצד ימין כידוע, ובמזבח לא היה כן, וכמו כן לצורת רי"ש לא יכול התנא לדמות, משום שהרי"ש עגולה בזויות, והמזבח היה מרובע, ע"כ הוצרך לדמותו לצורת כ"פ, אף שאינו דומה כ"כ לכ"פ, דבכ"פ הרגל הוא כפלים מהגג ובמזבח לא היה כן וכו', ואי נימא דצורת כ"פ הוא ג"כ כעין רי"ש וכו', א"כ יותר טוב היה לתנא לדמותו לצורת רי"ש וכו', ע"ש.

ז.

זאת ועוד, האי כללא דכ"ל לן הרא"ם "שאין חילוק בין כ"כ לכ"פ, אלא כפיפוחה ופשיטותה, הילכך צריך לכון הכ"פ כשתכוף רגלה שתהא מכוונת ככ"כ, וכן פ"א, וכן צד"י", כ"ו לא סליק שפיר בכתב הספרדי, שהרי אנו עושים את הנ"כ כוא"ו בראשה, ובנ"פ כזי"ן בראשה, כמש"כ בשו"ת מהר"ם גלאנטי (סי' קכ"ד) וז"ל: "והנה עדות א' מהחכם השלם כמוהר"ר יהודה צרפתי, רב וגאון בישראל, זה כמה שנים, וחבר ספר קראו 'מכתב אלקים' הוא על אופני כתיבת סת"ם, וכתב שאין לעגל הכ"פ, כי אם רבוע כדל"ת, שלא מן הראוי שכיון שכ"כ עגולה, שגם כן

כל האות שלא תדמה, משא"כ בנג הכף הארוכה, שאם יהיה עגול או בזוית לא בשביל זה תדמה לאחרת כנודע" עכ"ל. וכ"כ מההריק"ש גם בהגהנותיו 'ערך לחם' (סי' ל"ו אצ"ר החכמה).

וכ"כ הפר"ח בליקוטיו (סי' ל"ב סכ"ה) "ואין צורתה עליה כגון נגע וכו', היינו שלא תדמה אות לאחרת בכולה, אבל אם מקצתה דומה לאות אחרת לא מפסל, הריק"ש בתשו' סי' קי"ג, לפי דעת גדולי הפוסקים, וכן דעת מרן המחבר ביו"ד (סי' רע"ד ס"ה), ודלא כהר"י אכסנדרני שהביא הב"י סי' ל"ו ע"ש, עכ"ל. וכן כתב המ"ב (בסי' ל"ו או ג') בשם הגר"א, וכ"כ בשו"ת 'פנים מאירות' (ח"א סי' ס"ו), ובשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' ק"כ), ובשו"ת 'פעולת צדיק' (ח"א סי' ק"א), ובשו"ת 'מגיד מראשית' (ח"ב ס"א), ובשו"ת 'דרכי נועם' (סי' א'), ובשו"ת 'זרע אמת' (ח"ג סי' קל"ו), ובספר 'פקודת אלעזר' (דמ"ט ע"ד ד"ה ומעתה נחזור), ועי"ש שכתב "שכן דעת מרן, ולא כהר"י אכסנדרני שהובא ב"תה יוסף".

אה"ח 1234567

יש להרגיש, שכ"ז לדידהו דסברי מרנן שלכתחילה יש לעשותה עגולה, והו"ל שינוי במקצת האות, ודעת רוב ככל הפוסקים להכשיר שינוי במקצת האות, אבל לדידן שכן הוא צורתה, לא הוי שינוי כלל ועיקר, וכמש"כ מהר"ח פאלאנטי ברו"ח (יו"ד סי' רע"ד סוף אות ו' בנידונו), "דנראה שהדברים מגיעים למש"כ הגאון הרב נו"ב ח"א (חיו"ד סי' פ' וח"ב סי' ק"ע) והרב מר"ק סי' ל"ו על תמונת האותיות בין ספרדים לאשכנזים, ובספר 'חיים ביד' (סי' פ"ג) נדונות כיו"ב, ובקונטרס 'ספר חיים' סי' כ', ולהרב 'שדה הארץ' (ח"ג סי' י"ח), ולהרב ברכ"י או"ח סי' ל"ו וכו', ע"ש.

והגאון רי"א מקאוונא, בספרו שו"ת 'עין יצחק' (חיו"ד סי' כ"ח ענף א') כתב וז"ל: "ולענ"ד נראה להוכיח דצורת כף פשוטה הוא כעין דל"ת, היינו מרובע למעלה בזויות ולא

שמאל, וכתב נו"ן וי"ן, עכ"ל, היינו שתחלק הטי"ת למטה יהיו נו"ן וי"ן, והרי טי"ת ראשה הימני כוא"ו, א"כ מוכרח שהנו"כ ראשה כוא"ו אף שהנו"פ ראשה כזי"ן, כמ"ש בגמרא נוני"ן ויני"ן, וכ"כ בשו"ת שערי ציון (ח"ג סי' כ') להוכיח שהנו"כ ראשה כוא"ו.

ומכל הלין יש להוכיח שכלל זה, שהפשוטות כפי הכפופות, "שאם תכפנה תהא כפופה", נדחה קראו לה כל גדולי הפוסקים. אה"ח 1234567

וזאת ועוד, יש לפקפק על כלל זה מצורת אות מ', שהרי אות מ"פ עגולה למעלה בימינה, ואילו מ"ס מרובעת, ולא מבעיא לדידן בני הספרדים שכן מנהגינו, אלא אף האשכנזים מנהגם המקורי כמו הספרדים שהמ"פ עגולה והמ"ס מרובעת, שכ"כ בהקדמה לאלפא ביתא וז"ל: "ולא זו בלבד אלא כל הסופרים מומחים כותבי תפילין שראיתי, כתבו המ"פ עגולה למעלה כאשר היא בהגה"מ, אבל המ"ס כתבו שם למעלה בזויות כדברי הרוקח" עכ"ל, הרי שכך הוא מנהג האשכנזים, אלא שבעיני לא ישר, אבל "כל הסופרים מומחים" לא חיישי לקפידתו. וכ"כ הרמ"א בד"מ הארוך (סי' ל"ו בצורת מ"ס) עמ"ש באלפא ביתא שתהיה עגולה למעלה לצד ימין, כתב הוא וז"ל: "והסופרים כותבים המ"ס מרובעת בראשה, וכ"כ האגור", עכ"ל. ואף שבעל "אלפא ביתא" בא"ב השני אחר שהורה ש"רוב הסופרים" (בהקדמה כתב 'כל הסופרים') עושים מ"ס מרובעת, ואף הביא מר' יהודה החסיד שהמ"ס מרובעת, בכ"ז רוצה להיות נאמן לכללו, שהאותיות הסופיות צריכות להיות כמו האמצעיות, ולכן לדעתו צריכה להיות המ"ס עגולה, אבל אף הוא מודה שאין העולם נוהג כן, כך שאין כלל זה בר סמכא ונדחה קראו לו. וכ"כ ב'תיקון תפילין' וז"ל: "מ"ס יכתוב מרובעת לגמרי וסתומה לגמרי", וכתב

יהיה דינו הכ"פ, לאו מלתא היא, שהנה הנו"ן כפופה היא דמות וא"ו עקומה, והנו"ן פשוטה הוא דמות וי"ן בראשה, ולמה אין אנו עושים צורת הנ"פ דמות נ"כ, אלא קבלה בידיהם לעשות אופן זה, האי כדיניה והאי כדיניה, כך דין הכ"פ, עכ"ל. וכ"כ בשו"ת גור"ר בגן המלך סימן קי"ד (והובאה ביביע אומר ח"ב יו"ד (סי' כ' סוף אות ר')) וז"ל: "וגדולה מזו, בנו"ן כפופה שהכפופה והפשוטה צורה אחת להנה, והפשוטה צריך לעשותה כמו וי"ן ארוכה, ואם שינה ועשאה כמו וא"ו ארוכה פסולה, והנה כל הנוני"ן הכפופות עושים אותם כמו וא"ו, ואין עושים אותם כמו וי"ן כלל, ואין מי שערער בדבר זה", עכ"ל. וכן יש להוכיח מדברי מרן בשו"ע (שהנ"כ ראשה כוא"ו), שכתב בשו"ע (סי' ל"ב סי"ח) וז"ל: "מ"ס פתוחה שנדבק פתיחתה ונסתמה, אין מרעיל לגרור הדבק ולפתחה משום דהוי כח"ת, ומה תקנתה שיגרור כל החרטום, ותשאר בצורת נו"ן כפופה וכו'", ואם איתא שהנ"כ ראשה כזי"ן, א"כ מ"ס שתגרור חרטומה לא תעשה נ"כ, והול"ל כ'. וכלשון הזה איתא גם בריב"ש (סי' ק"כ), ובתה"ד (סי' רכ"ח), ובט"ז שם (ס"ק י"ז), ובד"ז (סי' ל"ב אות כ"ב), ובפמ"ג בצורת אות מ'. אוצר החכמה!

ובצ"צ ליובאוויטש (אור"ח סי' י"ח אות ר') וז"ל: "אך בסת"ם שלנו ראיתי הנ"כ כמש"כ מהרמ"ג, שהרי וי"ן ראשה עובר משני צדדיה משא"כ בג"כ דידן", עכ"ל. וכן משמע בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' ק"כ) שבכתב ועליש עושים הנ"כ כוא"ו בראשה, וכן בשו"ת 'עין יצחק' לרי"א מקאבנא (יו"ד סי' כ"ח סוף אות י"א) וז"ל, "א"כ מוכח מהש"ס דנו"ן הוא כמו וא"ו כמו שכותבים בכתב ועליש", עכ"ל. וכן יש לדקדק ממש"כ בב"י באלפא ביתא השני, שכתב להוכיח שהנו"כ עגולה היא למטה, דאמרינן בשבת (ק"ד:) "נתכוין לכתוב אות אחת ועלו בידו שתים", ופירש ר"ח נתכוין לכתות טי"ת ולא הדביק ירכו לצד

הוא כשהכ"פ מרובעת, אע"ג דתינוק קארי לה כ"ף היינו משום דסירכיה נקט בכתיבת תומשים ומחזורים וכו", עכ"ל מהרי"ל. והנה מש"כ המג"א שמדברי מהרי"ל משמע שפסול, אין בדבר הכרת, כי הוואה בדברי מהרי"ל יראה שפסול מפני "שערוריה אחת שהיא שתיים", ומוזה אין הכרת שאף אם היה הדבר אחר, ג"כ היה פוסל, כמש"כ התוספות בכתובות (פ"ה: ד"ה ועוד): "יש לפרש דהנך תרי טעמי אין מועילים זה בלא זה, דבעינן דלא אמיר וסימן", ז"א שצריך את שתי הטעמים כדי שתהיה כן ההלכה, וע"ע בשד"ח כללי הפוסקים (סי' ט"ז או' ט') ע"ש. וכ"כ החת"ס יו"ד סי' רע"א ד"ה איברא וז"ל: "והמעין בתשו' מהרי"ל יכול לחלק בקלות בין כ"פ דמהר"ם גלאנטי לדמהרי"ל, באופן שאין כאן מחלוקת" עכ"ל. וכ"כ בשו"ת 'חבלים בנעימים' (ח"ב סי' ס"ה) וז"ל: "ועיין מג"א ל"ב ס"ק כ"ו שמביא דתשובת מהרי"ל חולק על מהרמ"ג, ודעתו דיש לפסול אפילו

בהגהות ב"ש (הגהה פ"ד) "שכן קבלת החסיד שהמ"ס מהאותיות שיש להם זויות, אך בעל הגה"מ כתב שהמ"ס עגולה מכח מ"פ שאין בין זו לזו רק הסתימות והפתיחות, ולי נראה לפי מיעוט שכלי שאין זו ראייה, כי מאן לימא לן שהמ"פ צריכה להיות עגולה, כי יכול להיות שקלקלו הסופרים, ואני סומך על קבלת החסיד וכן כותבים כל כותבי תפילין המומחים, דוק ותשכח, ואם היה לי כת הייתי כותב המ"פ כמ"כ בזויות" עכ"ל. וכ"כ בשו"ת צ"צ ליובראויטש (סי' י"ח או' ר') וז"ל: "והנה לפי תמונת הממין בסת"ם שלנו, המ"פ עגולה למעלה לצד ימין, והמ"ס מרובעת בזויות מכל צדדיה, ואין עושין ג"כ המ"פ מרובעת, וכדס"ל להב"ש "מאן לימא לן וכו", עכ"ל. הרי שכלל זה לא נתקבל אפילו אצל האשכנזים, וע"כ להלכה ולמעשה, אין שום קשר בין האותיות האמצעיות לסופיות.

אוצר החכמה

ח. אה"ח 1234567

כתב המג"א (סי' ל"ב ס"ק כ"ו) וז"ל: "כתב ר"מ גאלנטי בתשו' סי' קכ"ד, כף פשוטה שעשאה למעלה כעין ד' ולא עגולה, כשרה, ואף שהרבי"י סי' ל"ו כתב בשם הריא"ס דפסולה, ואין מועיל בה תיקון, מ"מ כיון דהרבה קהילות וסופרים מובהקים כותבים כעין ד', נהרא נהרא ופשטיה, דכל דבר שאין לו שורש בגמ' כשר בדיעבד, ע"כ ע"ש, אבל בתשו' מהרי"ל (סי' קכ"ג) [צ"ח] משמע שפסול, עכ"ל המג"א. וזה לשון מהרי"ל שם (סי' צ"ח): "אך שערוריה אחת שהיא שתיים מצאתי בו (באותו גט), והוא דכ"פ דלמהך כתוב בסוף שיטה, והאריך בה למלאות השורה, ואורך גגה כמו כפלים ברגלה, ולא זו בלבד, אלא שיש לאותה כ"פ עוקץ וקרן מאחוריה יותר מכל בי"ת או דל"ת שראיתי בגט, כי נעשה לה שני עוקצים באלכסון בשיפוע הקולמוס, ותולה הרגל בעוקץ השמאלי, ודוקא קאמינא, ולא גוזמא שהיה לה קרן מאחוריה ולא רבוע, כעין שעושים לדל"ת, והנה כתבו רבותינו דפסול

ב. שו"ת

שו"ת בשו"ת יואמר יצחק' להגאון נר המערכי ר"י בן וואליד (באו"ח סי' ט"ז), אחר שהרב השואל כתב: "שהמנהג הפשוט בכל המערכ שכל הסופרים אשר שמענו ונדעם שמו אות כ"פ בגג ישר כדמות דל"ת, ואין לשנות את הידוע מנהג קבוע, ושכן הוא עפ"י הוראת הרב המוסמך מוהרמ"ג בתשו' (סי' קכ"ד), שהוא היה רב מופלא וסמוך לאיש האלקים מרן ז"ל, והן כל יקר ראתה עינו מחלוקת הפוסקים, ועם כל זה משה בהסכמיה

לכתחילה ודאי שיש לעשותה עגולה, ושכן משמע מדברי המג"א שמהרמ"ג לא הכשיר אלא בדיעבד, שכתב (סי' ל"ב סקכ"ו) וז"ל: כתב ר"מ גאלנטי כ"פ שעשאה למעלה כעין ד' ולא עגולה כשרה, ואף שהרבי"י סי' ל"ו כתב בשם הרי"א"ס דפסול ואין מועיל תיקון, מ"מ כיון שהרבה קהילות וסופרים מובהקים כותבים כעין ד', נהרא נהרא ופשטיה, שכל דבר שאין לו שורש בגמ' כשר בדיעבד עכ"ל, הרי שלא הכשיר אלא בדיעבד.

ואחר המתייר אמינא ולא מסתפינא דלא דק, שהרי הלשון בדברי מהרמ"ג: "שכל דבר שאין לו שורש בגמרא כלל כי אם במחלוקת הפוסקים, מאן דעביד כמר עביד ומאן דעביד כמר עביד, ונהרא נהרא ופשטיה" וכל אחד יעשה כרצונו, ובהיות שאין לדין זה שורש בגמרא לית לן למיחש' כך היא דין הכ"פ כי כן הסכימו כל הרבנים והת"ח שבדור, עכ"ל. הרי שפחותיו ברור מללו שכן הוא לכתחילה מאחר שכן המנהג ברור והפוסלים אין להם ע"מ שיסמוכו, וע"כ אין לחוש לזה אפילו לכתחילה. והמהר"י הלוי שתמה והעמיד את דברי המהרמ"ג לענין דיעבד, הרי העיד בגודלו וז"ל: "ועם היות שאין אצלי ספר הרב ז"ל" עכ"ל, הרי שאם היה רואה את דברי מהרמ"ג בפנים לא כתב מש"כ. וכבר העיר בזה בשו"ת מכתם לדוד (פארדו) (יו"ד סי' ל"ו ד"ה וסמך), וז"ל: "ובר מן דין דהרואה בגוף תשובת מהרמ"ג דחילוק זה שחילק לדעתו מהר"י הלוי, אינו עולה, ואדרבה אף שראה דברי הר"י אסכנדרני והסכמת מהריק"א לפסול בזוית הכ"פ עכ"ז הסכים להכשיר מטעם שכל שאינו נמצא בגמרא כ"א במחלוקת הפוסקים דעביד כמר עביד וכו", ע"כ. וכ"כ בשו"ת צ"צ לובאוויטש (סי' י"ח או' ו' ז' וח') "שמהרמ"ג, והר"י צרפתי, ותשו' דרכי נועם, והמהריק"ש, והר"י ישראל בנימן, והט"ז ביו"ד סי' רע"ג, ודבר שמואל, מכשירים אפילו לכתחילה".

ובאשר למג"א, שמשמע מדבריו

עלה ובהסכמ'ה ירד לעשותה בשוה ולא בעגול וכו', שכל דבר שלא נזכר בגמרא הר"י תלוי במנהג, וכתב שם עוד (מהרמ"ג) ואני בהיותי בן כ"ב שנה סמך אותי מרן לרדן בגיטין וקידושין, ואמרתי לו, אדוני, אינם עושים שום גט בעיר הזאת כי אם ביו"ד אחת "בנפשכי" היפך ממה שכ' בנדרפס (בשו"ע אה"ע סי' קכ"ו סל"ז), ואמר הס שלא להזכיר, יעשו כמו שנוהגים, ואנו עושים פה היפך ממה שכתב בשו"ע, ושכל הס"ת וכל התפילין כולם הכ"פ בזוית ולא בעיגול, בכל עיר שאלוניקי כי היא עוב"י, ופה בארץ הצבי כל הספרים והתפילין כך נוהגים", עכת"ד.

ועוד מעיד הרב השואל שם שכן המנהג, וכן היה נוהג הר"ס בן אוחנא, שכתב למעלה מאלף זוגות תפילין. ואף המהריק"ש יצא לסתור דברי הר"ש הנרבוני, וכתב: "ומעיד אני עלי לפני בורא עולם, שיש אצלי בביתי ס"ת כתיבת יד הרה"ג מהרלנ"ח שכתב לעצמו, וכל הכ' הארוכות שם גנן מרובע בזוית, נקודה יוצאת משטרי הגג של הכ"ף הארוכה, עכ"ל בתשו' סי' קי"ג. אה"ח 1234567

וכתב עוד, "שהגיע לידם ס"ת מהרב ישראל בן ישראל דקדים לזמן הרא"ש, כתוב מעיר סביליא בשנת חמשת אלפים ואחת, וכל הכאפי"ן פשוטות גנן מרובע כדמות אות ד', וגם הרי' לדוד אמת בסי' י"ג כתב שהסופרים הספרדים יבחנו בס"ת שכתבו מהר"ם זבארו, ור"א מונסון, והרי' עזריה פיגיו, שלא נמצא אחריהם שום טעות, ואצלינו ס"ת ממהר"ם זבארו ומר' עזריה פיגיו והם מרובע כדל"ת, ומכש"כ שכן נהג הר"ס בן אוחנא, על כן יש לעשות מרובע, ולא כהר"י אסכנדרני שהוכא ביתה יוסף" עכ"ד.

אוצר החכמה

ובכ"ז המהר"י בן וואליד יצא לסתור את דבריו, א. מפני שהמהר"י הלוי בשו"ת (סי' פ"א) מתמה ע"ד המהרמ"ג, איך הכשיר אפילו לכתחילה, ולא חש לכל הני גאוני דלכל הפחות לכתחילה אסרו הזוית, וע"כ מוכרח לומר שלא הכשיר מהרמ"ג אלא בדיעבד, אבל

שלכתחילה יש לעשותה בזוית, והמשנה יש לחוש משום מוציא לעז על הראשונים, וכ"כ בענין זה המהרמ"ג (סי' קכ"ד) שדמה זה למה שאמר מרן בענין בנפשי בגט ביו"ד אחת, שאין לשנות משום מוציא לעז על הראשונים, וכ"כ הרשב"א בתשו' (ח"א סי' אלף קי"ץ) "שכל שניכר שמשום חומרא הוא עושה, אין עושים מעשה שיראה ממנו שום קלקול למה שנעשה לראשונות" ע"ש, וכ"ה בשו"ת מהרימ"ט (ח"א סי' פ"ו) שכתב וז"ל: "דכיון דאיתא מאן דס"ל שיש בדבר פיסול איכא למיחש שמא וכו' יבא בית דין אחר ויסמוך ע"ד הפוסל", (והרב 'ויאמר יצחק' העמים בדבריו אשר לא כדת), וכן כתב הריב"ש בתשובה (סס"י שי"ד) וז"ל "וכן בהרבה דקדוקים אחרים אין לשנות בזה מנהג המקומות, משום מוציא לעז על הראשונים" עכ"ל, וכ"פ הרמ"א בהגה באה"ע (רס"י ס"ו) בשם אור"ו: וכן שיש עדים חותמים על הכתובות שקראו תחת החופה, "אע"פ שהם לא שמעו הקריאה, ואע"פ דלאו שפיר עבדי, אין לשנות מנהגם שלא להוציא לעז על כתובות הראשונות" עכ"ל, ובבית שמואל באה"ע (סי' קכ"ה סקל"ח) הפריז על המדה וכתב שהבא להחמיר לכתוב הגט בקנה אין שומעין לו, דלא אתי להוציא לעז על גיטין הראשונים", ובמג"א (סי' ל"ב סל"ו) ע"ד הרמ"א שכתב "ובמדינות אלו נוהגים אף פרי' והא"ש בראש השיטה כשאר הפרשיות", והלבוש כתב: "אי איישר חילי הייתי מנהיג להניח ט"א בריש שיטה קודם והא"ש", כתב עליו המג"א: "שמנהג שלנו מנהג ותיקין הוא, ואין לשנות, שלא להוציא לעז על הראשונים" עכ"ל, הרי שקיים את המנהג אף שלדעת הרמב"ם ומרן פסול הוא, וראה מה שכתב מרן בכס"מ הל' תרומות (פ"א סוף הל' י"א) "שקם חכם אחד ומעשר פירות שגדלו בקרקע הגוים, ונגמרה מלאכתן ביד הגוי וגם מרחם הגוי, ומפתה אחרים לעשות כדבריו, וכתב מרן למונעם מזה שנוגע בכבוד הראשונים שנהגו

שמהרמ"ג הכשיר רק בדיעבד, עיין מש"כ ביד אהרן (סי' ל"ב ד"ט ע"ג ד"ה וראיתי) וז"ל: "והאמת כן הוא שהמג"א לא היה רואה דברי הפוסקים במקומם, כ"א בכנה"ג, וכבר מצאתי כ"מ על איזה פוסק שהביא דבריו בכנה"ג ומקשה עליו (המג"א), ולראות הדברים בשרשם יראה דלא קשיא מיד, ולפעמים מקשה קושית הפוסק עצמו כמו שתראה בכ"מ" עכ"ל. וכ"כ בכה"ח (סי' תקכ"ט אות ט"ז ואות כ"ד), ובשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' ט"ז) ומטי לה גם משם הרב י"ד מלאכי (בכללי שאר הפוסקים או' מ"ב). וביד אפרים (סי' ל"ב על ס"ק כ"ו) כתב: ובקצת מקומות נראה שגם הכנה"ג לא היה ביד המג"א, רק שמעתיק מעו"ת דברי הכנה"ג עכ"ל. ובצ"צ הנז' באות ד' כתב: "ולפי ששמעתי ממנו (מוקנו הגאון ר"ז) בעצמו שיש כמה דברים שחזר בו ממש"ש מפני שנסמך או יותר מדאי על המג"א" עכ"ל, וע"ע בזה בשד"ח בכללי הפוסקים (סי' ט"ו או' מ"ב), ע"ש וד"ב.

עוד כתב הרב 'ויאמר יצחק' לסתור דברי השואל, מתוך דברי המהריק"ש שכתב וז"ל, "ואפשר שהמדקדק בצורת האותיות לעשות כמש"כ כת"ר אין מוחים בידו, הגם כי זה צ"ע לפי שמוציא לעז על הראשונים, ויש למצא קצת שאם יעשה כן לרווחא דמלתא ולא לפסול ח"ו" עכ"ל, מבואר מדבריו, שכל עצמו באותה תשו' לא להורות לכתחילה בא, אלא לסתור דברי השואל שרצה לפסול בדיעבד, וע"ז כתב מה שכתב, ושכן נראה מדברי הדרכי נעם סי' א', שהבין בדברי המהריק"ש שלא בא אלא להכשיר בדיעבד וכו', עכ"ל.

ואחריהם וכו', זה לשון הרב דר"ג וז"ל: "הרב מהריק"ש הורה הלכה למעשה שיכול הסופר לכתבה בין בזוית בין בעגול", עכ"ל. (וכ"כ במלא"ש (סי' כ"ו או' י"ט) בשם הדר"ג בשם המהריק"ש שיכול לכותבה בין בזוית בין בעגול, ושכן עשה המהרל"ח מעשה בס"ת שכתב לעצמו לעשותה בעלת זוית), ולא אמר המהריק"ש ח"ו להחמיר, אלא

וכיוצא. ועוד, איך יוכל לומר שאין זה מן השינויים שבין אשכנזים לספרדים, אחר שהוא עצמו כתב קודם לכן "שיש אצלו ספרי מהר"ם זבארו ורוב הכפין הפשוטות הן הנה בזויות, ויש מהם שהן בשורה בשוה ואינם בזויות ולא עגולות כרי"ש, וכן מצאתי בהרבה ספרים קדמונים, ובספרים שנוחבים בערי המערב" עכ"ל. וכבר העתקתי לעיל דברי מהר"ם זבארו בספרו 'מלאכת סופר' ע"ש, ובאמת שאין זה מן השינויים שבין האשכנזים לספרדים, שאף האשכנזים בתחילה כתבו בזויות, כמו שהעתקתי דבריהם לעיל, אלא שאח"כ שינו כמו ששינו את כל הכתב, שהיו כותבים בכתב וועלי"ש שהוא הכתב האשכנזי הישן, ושינו לכתוב בכתב המובא 'בית יוסף', כמש"כ במק"מ (סי' רע"ד או' ל"ח), ו'באות חיים ושלום' (סי' ל"ו או' ב'), ובשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' ק"כ), אך הספרדים שמרו על המסורת, והעמידו דברים על דיוקם שלא שינו.

והרב 'ויאמר יצחק' אחר כל הדברים כתב: "כ"ז כתבתי בדרך מו"מ, לומר דמאן דעביד הכי לא משתבש, ומאן דעביד הכי לא משתבש, הגם שמשנה מן המנהג כמש"ל וכו'" עכ"ל. הרי שבסו"ד מודה למסקנה שמנהג הספרדים לעשותה בזויות, אך עדיין צ"ב מה ראה להליץ על מי שמשנה מן המסורת על מגן.

א"כ הדבר ברור:

(א) בכתב הספרדי, הכ"פ מרובעת, ויש שעושים אותה כמו דל"ת, והכתב האשכנזי ג"כ כך היה, אלא שהאשכנזים שינו.

(ב) אף לדעת הפוסלים, אין לפסול אלא אם עשאה בעין ד', כמש"כ המהרי"ל הג"ל, והגהות ב"ש (הגהה ס"ה), שכ' וז"ל: "ונ"ל לפי קיצור דעתי, שאם כתב הכ"פ בזויות כמו דל"ת, שהוא פסול, ולא יועיל תיקון, כי נקרא ח"ת" עכ"ל, והובא בב"י בא"ב השלישי בשם הרי"א סכנדרני.

כן, ואח"כ נתפשטו הדברים עד שהוצרכו חכמי העיר, ונתקבצו כולם, וגזרו בגזירות נח"ש שעוד כל ימי עולם לא יעשר אדם לקוח מן הגוי" עכ"ל, (וע"ע מזה בשו"ת יתה דעת ח"ג סי' פ"ב ואכמ"ל). וכיוצא בזה כתב הגאון מהר"ת פלאגיי בספרו רי"ח (סי' ל"ו ס"ג) וביו"ד (סי' רע"ד סוף אות ו'), וע"ע משכ"ב בפר"ח (סי' תצ"ו אות י"ב), ומה ענה אותו הגאון מהר"א ב'מקראי קדש' (דף קצ"ח ד"ה ונ"ל), ואכמ"ל. אוצר החכמה

עוד כתב, להוכיח מדברי הרי"א אלגאזי בספרו 'אמת ליעקב', שאף שראה להרב מהרמ"ג ומהריק"ש, ובכ"ז כתב להלכה פסוקה "ולא תהא הכ"פ בזוית", עכ"ל.

ואחממה"ד, לא שת לבו שהרב אמל"י נקט בצורת האותיות כפי הנכתב ב'אלפא ביתא' המובא ביתה יוסף, אף שבזמנו לא היה זה לא כתב ספרדי וגם לא אשכנזי, כמש"כ בהקדמתי לצורת האותיות, וכמש"כ לעיל שאף האשכנזים בזמנם נהגו בכ"פ מרובעת, ואם רצה לילך אחר האמל"י יבחר כתב אשכנזי לגמרי, כגון: נו"כ כזי"ן בראשה, ושי"ן אחד כרעא ממש, וה"א שרגלה השמאלית כיו"ד הפוכה, ובצד"י ביו"ד ישרה, ועוד רבות, וכבר תמה בזה הרחיד"א בלד"א סי' י"ג על האמל"י "שהביא מדברי מרן מקונטריס ב"ש, ויש בדברים אלו שהם מכתב אשכנזים, ויש חילוק מכתובת ספרדים לכתובת אשכנזים וכו'", ע"ש.

אמ"ת 1234567

עוד הביא סע"ד לדבריו מדברי החיד"א בלד"א (סי' י"ג), שאחר שהביא צורת אשכנזים מאמל"י, לא כתב ו"בספרדית" כדרכו בשאר אותיות, ואם איתא שזה מן השינויים שבין אשכנזים לספרדים, הו"ל למכתב. ואחממה"ר אף זה אינו, כי מש"כ ו"בספרדית" אינו דברי עצמו אלא כן העתיק מהמו"ק, וכמו שכתב הוא עצמו בתחילת סי' י"ג, ואף כתב שלא יסמכו על זה אלא יש לבדוק מספרים קדמונים, כגון ספרי מהר"ם זבארו ומהר"ח מונסון וספרי ר' עזריה פיגו

ולבוש יע"ש, ויראה שיכול להוסיף דיו לעשותה עגולה, ולא הוי שלכ"ס, וצורתה עליה מקרי, ותינוק מורגל במרובעת כמו בל"ב סכ"ה, עיין ט"ז או ט"ז עכ"ל.

והקורא ישתומם על דבריו בשלשה, ראשית, יעיד 'שהסופרים עושים מרובע', ואח"כ שינו. שנית, מי הם 'רוב פוסקים פוסלים', והלא אף אחד לא מצינו שפוסק במרובע אלא בכמו דל"ת, ואף בזאת לא מצאנו מי שפסל אלא הנהב"ש לכדו ולא 'רוב פוסקים'. ושלישית, והיא העולה על כולנה, איך התיר בהוספת דיו אם היא פסולה, (לפי דעתו) כי לפי מש"כ הגב"ש 'שהוא כמו שכתב דל"ת במקום רי"ש', ובה ודאי שאין להוסיף דיו, דהוי שלכ"ס כמ"ש בשו"ע סימן ל"ב סכ"ה.

ומש"כ עיין ט"ז אות ט"ו, המעיין שם יראה שהט"ז חוזר עמש"כ מרן בשו"ע סי' ל"ב סי"ו, "אם טעה וכתב דל"ת במקום רי"ש וכו', אין תקנה למחוק התג לתקן האות משום דהוי כח"ת עכ"ל השו"ע, וע"ז כתב הט"ז באות ט"ז: "אין תקנה למחוק, פי' ע"י המחק אין תקנה, אבל אם רוצה להוסיף עליו דיו ולעשותו עגול, ודאי ש"ד, וכן בעשה רי"ש במקום דל"ת יש תקנה להוסיף דיו ולעשותה מרובעת, דדוקא חקיקה פוסלת, וכל שיש תקנה היינו קודם שכתב אות שלאחריו, אבל לא אח"כ דאז הוי שלכ"ס ופוסל בתפילין" עכ"ל הט"ז, הרי שמש"כ הט"ז דשרי להוסיף דיו היינו כשעדיין הוא באותה אות, ולא אחר שהמשיך. וא"כ מש"כ הפמ"ג (בשם הט"ז) שיכול להוסיף דיו אחר שהמשיך הלאה ולא הוי שלכ"ס, זה אינו, דממה נפשך, אם הוא פסול, אין להוסיף דיו, והוי שלכ"ס, (ואין נ"מ אם תינוק קוראו אם לאו, שהרי א' שנגעה בגגה, גם אם תינוק קוראה אין להוסיף דיו, כמש"כ מרן בשו"ע סכ"ה דהוי שלכ"ס, וכמ"כ אין לגרד כמש"כ בסי"ח דהא בהא תליא), ולכן אף בכ"פ, אם הוא כשר, יכול אף לגרד לעשותה כתקנה (כפי דעתו), ואם הוא

והכי דייק לשון המ"ב, שכתב במשנ"ס בצורת אות כ"פ וז"ל: "גם צריך הסופר להזהר שלא יעשה לכ"פ זווית למעלה, אלא תהיה עגולה כמו רי"ש, שאם כופפים אותה תיעשה כ"ף כפופה, ואם עשה לה זווית למעלה כמו ד' פסולה" עכ"ל, הרי שחילק בין זווית לכמו דל"ת, שבוזית כתב יש להזהר, ובכמו דל"ת כתב פסולה, ודפח"ח.

ג) עוד צל"ד, שהגהב"ש הוא יחיד מבין הראשונים שכתב לפסול כ"פ בזווית כמו דל"ת, שהרי מארי דשמעתתא, הר"א ממיץ ביראים, והתרומה והגה"מ לא כתבו לפסול, אלא רק כתבו שתהיה עגולה.

ואף הנהב"ש לא כתב לפסול אלא בכעין ד', אבל אם עשאה בזווית אין לפסול אפילו לדעתו, שהרי בכ"כ עצמה אם עשאה בזווית למעלה כשרה, כמ"ש בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' רס"ה) ובשו"ע לר"ז (סי' ל"ו בצורת אות כ') וברבינו ירוחם נ"ב ח"ב 'וצריך להזהר הסופר כמו כן בעוקץ שאחרי הבי"ת למטה לצד ימין שלא יראה כ"ף, עכ"ל. וכ"כ הרא"ש בהלק"ט (הל' ס"ת סי' י"ב): "ויהיה הלבבל בתג שאחורי הבי"ת שלא תהא נראית ככ"ף" עכ"ל, וע"ע בדברי חמודות שם (או"ר ר'), וכ"כ הטור (סי' ל"ו): "בי"ת, צריך להזהר בתג שלאחוריה לרבעה שלא תהיה נראית ככ"ף. ושים לב, שכתבו בתג, ולא כתבו בתגים, ובהקדמה לאלפא ביתא כתב וז"ל: והרי רוב הסופרים האומנים כותבים אפילו בס"ת הבי"ת לצד ימין עגולה, בלא זווית, ולכ"פ עושים שמה זווית, הרי שלדעתם החילוק בין כ"ף לבי"ת הוא בזווית שלמטה, ומה שלמעלה אינו מעלה ואינו מוריד, (ועיין מ"ב בצורת אות כ' ואכמ"ל).

אוצר החכמה

אה"ח 1234567

איברא, שראיתי להפמ"ג בהקדמתו לסי' ל"ב שכתב וז"ל: "אות כ"פ, תמיהני על הסופרים שעושים מרובע למעלה, ורוב פוסקים פוסלים, עיין מג"א ל"ב או כ"ו,

האותיות' אות ד' ואות וא"ו.

ויש אפשרות שתהא רגלה ארוכה מגנה ובכ"ז הר"ז ריש גמורה, והיא, באופן שכתב האותיות בקולמוס דק, שהשאר באותיות שיש בהם גג ומושב (כגון: בי"ת וכ"כ ומ"ס וכיוצא) שני קולמוסין או יותר בין הגג למושב, ועי"כ באות רי"ש שגגה עשויה כשאר אותיות, ורגלה אף היא עשויה כשאר אותיות, ועל כרחך רגלה ארוכה מגנה, ובכ"ז היא רי"ש גמורה, ועי"כ כתב מרן בשו"ע (סי' ל"ב סט"ז) 'שאין לכסות שאר אותיות' כששואלים תינוק, שהכל בנספ לעצמך אותיות.

אוצר החכמה

ג.

אין להאריך גגה של כ"פ כדי לסיים את השיטה בשוה לשאר שיטין, ואם האריך גגה יותר מרגלה, פסולה, דהו"ל רי"ש ולא כ"פ, (כ"כ בב"י סי' ל"ו בא"ב השניה). ואם הם שוין, ישאל תינוק.

כשמודדן אם רגלה ארוכה או גגה, מודדן מתוך הכ"ף ולא מבחוץ, כך שאין עובי הגג מצטרף לאורך הרגל, (כ"מ במק"מ).

ד.

אף שאם האריך גגה יותר מרגלה הוא פסול, בכ"ז אם אירע כן בכ"פ של שם ה', אין למחוק הכ"פ הפסולה (עיין בזה שו"ת גו"ר כלל ב' סי' ט'), אלא אם אפשר להאריך רגלה (כשאין בעיה של שלכ"ס), יאריך, ואם אי אפשר, יעבה רגלה מבפנים, שע"כ מקצר גגה מעט, ותהיה גגה קצרה מרגלה, ואז אם התינוק יקראנה כ"פ, יש להכשיר, (וכמובן, אף גם בזאת אם אין בעיה של שלכ"ס), ואם א"א יקלוף את השם.

ה.

אם גגה קצר, (שעי"ז אפשר שנדמית לג"פ), ישאל תינוק, ואם קראה התינוק כ"פ, כשרה, ואם לאו פסולה, ואין למדוד

פסול, הרי שאסור אף להוסיף דיו, כמש"כ הגהב"ש והביאו בב"י בשם הר"י אכסנדרני ידהוי כמש"כ דל"ת במקום רי"ש', והדבר תמוה.

וכן יש לתמוה על המ"ב, שעשה מדברי הפמ"ג הללו 'בנין אב', ובכמה מקומות כתב כן, שיש להוסיף דיו ואין לגרד, כמו במשנ"ס אות כ"כ, ואות כ"פ, ובאות ה', ובצורת אות נ"כ בביאה"ל (ד"ה הניח הפמ"ג בצ"ע), ובמ"ב סימן ל"ב ס"ק ע"ג, ובעוד מקומות, וציין שלקח זה מהפמ"ג, ולא חש שהפמ"ג זה מקורו בט"ז, ובט"ז התנה שהוא בתנאי שלא המשיך, והפמ"ג לא חש, ואחריו נמשך המ"ב. והנלע"ד שכ"ז אינו, כי מה שפסול ואין לגרד משום ח"ת, כמ"כ אין להוסיף דיו משום שלכ"ס, ואם אפשר להוסיף דיו, כמ"כ אפשר לגרד, ודברי הפמ"ג תמוהים בתלחא, אך זאת נכון שמנהג האשכנזים בתחילה היה לעשות הכ"פ מרובע ובזה צדק הפמ"ג.

אוצר החכמה

וע"ע בשו"ת נפש חיה (יו"ד סי' פ'), ובשו"ת דבר שמואל (סס"י קס"ג), ובשו"ת בית דוד (סי' כ"ה), ובשו"ת חת"ס יו"ד (סי' רס"א) תשובה מהר"ג אדלר, ושם סי' רע"א ד"ה איברא, ובהגהב"ש הגהה פ"ד, שו"ת פעולת צדיק (ח"א סי' ק"א), ובשו"ת שואל ומשיב (כ"א ח"ג סי' כ"ו), ובשו"ת יבי"א ח"ב (יו"ד סי' כ' סוף אות ו'), ובשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' ק"כ), ובשו"ת זרע אמת (ח"ב סי' קכ"א וח"ג סי' קל"ו), ובגדה"ק (כלל י"ב אות י"ד), ובמדרש האתמרי (דף קי"ז ע"א), ובשו"ת דברי דוד (ח"א סי' א').

ו.

אות כ"פ צריכה שתהיה לכתחילה רגלה כפלים כגגה, ואין זה לעיכובא, אך צריך בכל אופן שתהא רגלה ארוכה מגנה.

אך בכ"ז גם אם רגלה ארוכה מגנה אין זה מספיק שתהא כ"פ, אלא צריך גם שתהא רגלה ארוכה ויורדת משאר אותיות, וגם שהתינוק קוראה כ"פ, כמ"ש בחיבורי על 'שיעור רגלי

אה"ח 1234567

בקולמוסים, (כ"כ הרמב"ם בפ"א מתפילין הי"ט).

ו. אוצר החכמה

ומזוזות דבעינן כסדרן, וכ"כ המ"ב בס"ק קכ"א ע"ד מרן "שאם לא היו מקצת יודי"ן שעל האלפי"ן וכו' נוגעים בגוף האות, ותינוק דלא חכים ולא טפש מכירם, אע"פ שכתב לפניהם יכול לחזור ולתקנם", כתב המ"ב "וה"ה אם היה הפסק באיזה אות באמצעו", (והיינו אות פשוטה כגון כ"פ נ"פ או וא"ו וכיוצא), ובס"ק קכ"ב "אפי" אם פרידתן ניכר להדיא יכול לתקנם, דהרי לא הפסיד עריין האות עיקר צורתה, מדקראה התינוק לאות" עכ"ל, ובמ"ב סי' ל"ו ס"ק ו' "ופ"ז בלא תיקון, אבל ע"י תיקון מהני דלא להוי שלכ"ס אם התינוק קוראה לאות".

ז.

אם נעשה הפיסוק כגג הכ"פ באופן שנראה כעין נ"פ וי"ד, פסול ואין מועיל תיקון בתו"מ, ואפילו אם אין הפירוד ניכר להדיא, כיון שנעשה כשתי אותיות פסול, ואין לתקן בתו"מ משום שלכ"ס, כמש"כ בשו"ע (סי' ל"ב סכ"ה).

ואף שיו"ד זו פסולה, שהרי אין לה רגל וחסר קוצה, בכ"ז צורת יו"ד היא לדעת רש"י, אלא שהיא פסולה משום שחסר קוצה ולא הוי כתיבה תמה, אבל צורתה יו"ד, והו"ל נחלקה לשתי אותיות כמש"כ ב"י דוד' ונצחיים (מנחות כ"ט ע"א), ובשו"ת צמח צדק ל"ובאוויטש (סי' י"ז אות א'), ובדע"ק (סי' ל"ב סכ"ה), וכ"כ הגאון רעק"א בהגהותיו בשו"ע החדשים סי' ל"ב ס"ק כ"ג וז"ל: "דבלאו העוקץ ג"כ שם יו"ד עליו, אלא דמעכב וכו' דגם בלא העוקץ יש שם יו"ד עליו", עכ"ל.

וראיתי להעתיק כאן מעשה שכתב איש האלקי ח"ר יהודה פתיה בספרו 'מנחת יהודה' פרשת מקץ וז"ל, "עוד פעם אחרת היה בעירינו מכת דבר רח"ל, והיה ת"ח אחד הנקרא יחזקאל הפרסי, והוא לומד בישיבה שלנו, ויש לו אב ואם ואח ואחות, ובלילה הוכתה אמו בדבר ומתה, ובאותם הימים לא

כשם שכל האותיות צריכות להיות גולם אחד שלא יהיה פיסוק באמצעם (כמ"ש בשו"ע סי' ל"ב סכ"ה, וסי' ל"ו ס"ב), כן כ"פ צריכה להיות גולם אחד, ואם נפסקה פסולה.

ואם התינוק קוראה כ"פ ע"י שמצרף שני החלקים, אפשר לתקן אפילו בתפילין ומזוזות, ולא הוי שלכ"ס (שו"ע סי' ל"ב סכ"ה). אך כ"ז שלא תיקן, פסול. וע"כ אם אירע זה ביום ש"ק שאז א"א לתקן, יורידו ס"ת, או אם היה שם נקב ואי אפשר לתקן בגלל הנקב, פסול.

ובכל זה אין חילוק בין אם הפיסוק ניכר להדיא או אינו ניכר להדיא, אלא הכל תלוי בקריאת התינוק.

ואם יש שיעור כ"פ בחלק העליון שלמעלה מן ההפסק, (וזאת נדע, ע"י ש"ת כשנכסה לו החלק התחתון שמן ההפסק ולמטה ויראה לתינוק רק החלק העליון שמעל ההפסק), אם יקראנה כ"פ כשר, ואם לאו פסול.

וכששואלים תינוק כדי לתקן, אין צריך לכסות לו חלק התחתון שאחר ההפסק.

ומש"כ במ"ב (סי' ל"ב ס"ק מ"ח) "אלא צריך לכסות את חלק הנשאר אחר ההפסק", איירי כשאינו רוצה לתקן אלא להכשירו כמות שהוא ולסמוך על החלק שלמעלה מן ההפסק. כגון שיש שם נקב שאי אפשר לתקן, או שהוא בשבת בשעת קס"ת שאז אינו יכול לתקן, וע"כ צריך לכסות חלק התחתון שאחר ההפסק, אבל כשמתקנו אין צריך לכסות לתינוק חלק התחתון, וישאל לתינוק כמות שהוא בצירוף מה שאחר ההפסק, וכמש"כ המ"ב עצמו שם בביאה"ל ד"ה ואם לאו, "וכ"ז לענין שישאר כך ללא תיקון, אבל לענין תיקון, אם התינוק יודע לקרות האות ע"י צירוף מה שלמטה, מהני אפילו בתפילין

ויכולני עוד לומר, שהפיסול הוא בשיטה א', לפי ששם כתוב 'ולאבותיך', והשיב לי אותו הת"ח כי בחדש העבר כבר בדק אביו את התפילין שלו, אמרתי לו, מוכרח הוא שיש בו פיסול, ותיכף הלך והביא התפילין של הראש, והתרתי את התפירה ומשכתי מתוכו פרשה שניה בלבד, והראיתי לכל בני הישיבה שאיך אות הכ"ף של תיבת ולאבותיך קרוע הגג שלו ונחלק לב' אותיות נו"ן פשוטה ונקודה אצלו, ושמת שמחה גדולה, שהפיסול הוא רומז באביו ממש, והיה פתרון זה לפלא בעיני כל בית המדרש, עכ"ל.

היו נוהגים ז' ימי אבלות, וכלילה הב' ראה אותו ת"ח בחלום שעין הימין של אביו היא עקורה, ובא אלי ביום ההוא מרעיד, כי היה ירא מאד על נפשו פן ימות גם הוא לפי שהוא היה בן בכור ות"ח וא"כ בלא ספק הוא עין הימין של אביו, ואמרתי לו: כי פירוש החלום הוא מורה על התפילין של אביך של הראש שיש בו פיסול, ויכולני לומר שהפיסול הוא בפרשה שניה שהיא והיה כי יביאך וגו', כי כן הוא לפי סודם של דברים, שפרשה שניה היא רומזת לה' חסדים של הדעת שהם חמשה היות העולים בגימטריא ק"ל כמספר עי"ן.

אוצר החכמה:

אה"ח 1234567

הנה כל המועדים שנתן לנו השי"ת יש מהם שמורים על לשעבר ויש מהם שמורים על העתיד, דהנה בפסח מצות הסדר ומצות המצה וכל השבעת ימים כולם הוראה על מה שהשי"ת עזר לנו, ושבעות על מתן ורה, וחג הקטיר ביכורי מעשיך שהמצוה היא על לשעבר, וכן חג האסיף וחג הסוכות בצאת השנה שהיא עת אסיפת התבואה של השנה שעברה, וגם המצות שבאלו הימים מורים על לשעבר, ור"ה מורה על לעתיד כדאיתא [ר"ה ח']. מראשית השנה ועד אחרית שנה שבראשית השנה נגזר מה יהיה בסופה שהשי"ת נותן לנו שנה טובה, אמנם יוה"כ שהוא מצות תשובה זה כולל שנה שעברה ושנה הבאה, ימים שעברו וימים הבאים, וכוללים כל ימי חיינו של האדם, וצריכם לזכור תמיד כל יו"כ פ, יוה"כ פ שעברו ויה"כ פ הבאים.

וזה המכון שנקט הכתוב בקרבנות יוה"כ, ויעש כאשר צוה ה' את משה, שביוה"כ פ כלול הכל כל אשר צוה ה' את משה, כי הוא כולל כל הימים שעברו וכל הימים הבאים, ועשה אהרן הכהן לדורו ולכל ישראל ע"י עשיותיו, שע"י יוה"כ יהיה הכל כאשר צוה ה' את משה, וזה המכון ברש"י ז"ל "כשהגיע יוה"כ עשה כסדר הזה", שבכל עת כשהגיע יוה"כ אזי ביוה"כ כלול הכל, וזה המכון ג"כ "וסיהרו וקדשו" ופרש"י ז"ל "וסיהרו ממה שעבר וקדשו לעתיד לבוא", ולכאורה הלא כיון שסיהרו לשעבר אזי ודאי ממילא המזבח עומד בקדושתו כיון שמתהרו לשעבר, ומה זה עוד משמיענו הכתוב וקדשו לעתיד לבוא, רק הרמז הוא כמו שנתבאר שהכנת יוה"כ הוא כולל כל הימים שעברו וכל הימים הבאים, וזהו וסיהרו לשעבר וקדשו לעתיד לבוא שכולל כל העתים.